

УДК 330.34:332.142

**ФІСКАЛЬНІ СТИМУЛИ ТА МОТИВИ ЯК СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**<https://orcid.org/0000-0002-4913-9674>

Гречко Алла Володимирівна, к.е.н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, alla_grechko@ukr.net, +380683575588

<http://orcid.org/0000-0002-6658-7065>

Худолей Вероніка Юріївна, д.е.н., професор, ректор ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», м. Київ, veronika_xxx@ukr.net +380674665155

Alla Hrechko, Ph. D, Associate Professor, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute", m. Kyiv

Veronika Khudolei, Doctor of Economics, Professor, Rector, Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University, m. Kyiv

V. Khudolei, A. Hrechko. Fiscal incentives and motives as components of sustainable regional development.

The article deals with fiscal incentives and motives as components of sustainable regional development. It was found that the concept of sustainable development was born at the end of the last century and was intended to ensure the handling of processes and increase awareness about human irreversibility of negative impacts of technological progress. In terms of fiscal decentralization process started in Ukraine, it is appropriate to consider fiscal stimulus in the context of sustainable regional development, but because the analysis of the issue in terms of the regionalization process also allows it to focus on long-term goals of regional development, which in addition to economic value one filled with content. It is substantiated that fiscal stimulus favoring the formation of a favorable environment for business entities in the regions are powerful tools for influencing sustainable development of the regions. One of the modern means of fiscal stimulation is the fiscal motivation to ecologize the business environment of the regions. The system usually provides special benefits to the economic development of regions and provide services related to resource saving or recycling waste producers of organic products; preferential treatment for "green" investments, etc. Environmental taxes are one of the fiscal means aimed at changing approaches to the organization of the production process and entrepreneurship in the direction of sustainable development. It was found that the main problem of the existing legislative provisions of environmental taxes in Ukraine is her lack of incentive component, which would include forming a system of economic motives and rewards.

It is determined that the least effective means of fiscal motivation, which has not yet found a practical application in the Ukrainian tax system is the differentiation of direct taxes. Introduction of differentiation direct tax rates will allow more evenly and fairly distribute the tax burden among economic entities according to established goals. The objectives of the government's fiscal policy should be the formation of the tax system focused not on "mechanical" charged and giving existing fees and charges stimulating ingredients.

Худолей В. Ю., Гречко А. В. Фіскальні стимули та мотиви як складові забезпечення сталого розвитку регіонів.

У статті розглядаються фіскальні стимули та мотиви як складові забезпечення сталого розвитку регіонів. З'ясовано, що концепція сталого розвитку зародилася наприкінці минулого століття і мала на меті забезпечення керованості процесів розвитку та підвищення свідомості людства щодо незворотності певних негативних наслідків технологічного прогресу. В умовах процесів фіскальної децентралізації, розпочатої в Україні, доцільно розглядати питання фіскального стимулювання саме у розрізі питань сталого розвитку регіонів. Адже, окрім аналізу питання з погляду процесів регіоналізації, це дозволяє також зацентрувати увагу на довгострокових цілях регіонального розвитку, які наповнені ціннісним змістом. Обґрунтовано, що потужним інструментом впливу на процеси сталого розвитку регіонів виступають фіскальні стимули, що сприяють формуванню сприятливого середовища суб'єктів господарювання в регіонах. Одним із сучасних засобів фіскального стимулювання є фіскальна мотивація до екологізації бізнес-середовища регіонів. Дана система, зазвичай, передбачає надання спеціальних пільг для суб'єктів господарювання регіонів з розробки та надання послуг, пов'язаних із ресурсозбереженням або переробкою відходів, виробникам органічної продукції, пільговий режим для «зелених» інвестицій тощо. Одним із фіскальних засобів, націлених на зміну підходів щодо організації процесу виробництва та підприємницької діяльності у напрямку сталого розвитку, є екологічні податки. З'ясовано, що головною

проблемою існуючого законодавчого закріплення екологічних податків в Україні є відсутність стимулюючої складової, що передбачала б формування системи економічних мотивів та винагород.

Визначено, що не менш ефективним засобом фіскальної мотивації, який поки що не знайшов практичного застосування в українській податковій системі є диференціація ставок прямих податків. Запровадження системи диференціації ставок прямих податків дасть можливість більш рівномірно та справедливо розподілити податкове навантаження серед економічних суб'єктів відповідно до встановлених цілей. Цілями державної фіскальної політики має стати формування податкової системи, орієнтованої не на «механічне» стягнення коштів, а наділення існуючих зборів та платежів стимулюючим складником.

Худолей В. Ю., Гречко А. В. Фискальные стимулы и мотивы как составляющие обеспечения устойчивого развития регионов.

В статье рассматриваются фискальные стимулы и мотивы как составляющие обеспечения устойчивого развития регионов. Выяснено, что концепция устойчивого развития зародилась в конце прошлого века и имела целью обеспечение управляемости процессов развития и повышения сознания человечества о необратимости определенных негативных последствий технологического прогресса. В условиях процессов фискальной децентрализации начатой, в Украине, целесообразно рассматривать вопрос фискального стимулирования именно в разрезе устойчивого развития регионов. Ведь, кроме анализа вопроса с точки зрения процессов регионализации это позволяет также акцентировать внимание на долгосрочных целях регионального развития, которые наполнены ценностным содержанием. Обосновано, что мощным инструментом влияния на процессы устойчивого развития регионов выступают фискальные стимулы, способствующие формированию благоприятной среды субъектов хозяйствования в регионах. Одним из современных средств фискального стимулирования является фискальная мотивация экологизации бизнес-среды регионов. Данная система, как правило, предусматривает предоставление специальных льгот для субъектов хозяйствования регионов по разработке и предоставлению услуг, связанных с ресурсосбережением или переработкой отходов, производителям органической продукции, льготный режим для «зеленых» инвестиций. Одним из фискальных средств, нацеленных на изменение подходов к организации процесса производства и предпринимательской деятельности в направлении устойчивого развития являются экологические налоги. Установлено, что главной проблемой существующего законодательного закрепления экологических налогов в Украине является отсутствие стимулирующей составляющей, которая предусматривала бы формирование системы экономических мотивов и вознаграждений. Определено, что не менее эффективным средством фискальной мотивации, который пока не нашел практического применения в украинской налоговой системе является дифференциация ставок прямых налогов. Внедрение системы дифференциации ставок прямых налогов даст возможность более равномерно и справедливо распределить налоговую нагрузку среди экономических субъектов в соответствии с установленными целями. Целями государственной фискальной политики должно стать формирование налоговой системы, ориентированной не на «механическое» взыскание средств, а на надделение существующих сборов и платежей стимулирующим компонентом.

Постановка проблеми. Активізація індустріалізації, прискорення темпів науково-технічного розвитку, постійне зростання та ускладнення структури споживчого попиту безумовно сприяло економічному світовому розвитку. Але, при цьому призвело до загострення соціальних та екологічних проблем через порушення цілісності та урівноваженості екосистеми, загрожуючи глобальними природними катаклізмами паралельно з небезпеками, пов'язаними з неможливістю генерації достатньої кількості ресурсів, що, у свою чергу, призводить до зростання соціальної напруги та створення передумов до виникнення конфліктів. На заваді цього стала концепція сталого розвитку, що спрямована на соціальний, екологічний та економічний збалансований розвиток за рахунок використання сучасних технологій моделювання та прогнозування соціально-економічних та екологічних процесів.

Концепція сталого розвитку передбачає спрямування зусиль на ліквідацію голоду, бідності, забезпечення здорового способу життя та якісної освіти, досягнення гендерної рівності, відповідальне споживання природних ресурсів, боротьбу зі змінами клімату, сприяння сталому економічному росту та ефективній зайнятості, підтримку глобального партнерства тощо [1, с. 35].

При цьому, раціональне використання регуляторних інструментів дозволяє державі виступати у якості медіатора, здатного забезпечити баланс інтересів соціального, комерційного та загальнонаціонального характеру. Одночасно зростає важливість регіонів, які стають основою для реалізації довгострокових цілей сталого розвитку, що

потребують побудови оптимальної інституційної конфігурації задля забезпечення її ефективної взаємодії із зовнішнім середовищем. Тобто, використання певних інструментів дозволяє державі формувати та забезпечувати стабільність середовища, в якому функціонують економічні агенти регіонів, стимулюючи розвиток останніх. Описана ситуація обумовлює посилення уваги щодо задіяння фіскальних стимулів та мотивів в контексті актуалізації питань забезпечення сталого розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань сталого розвитку регіонів за останні десятиріччя привертала увагу багато українських учених, серед яких треба відзначити, як: О. А. Алімова, В. М. Боголюбова, І. К. Бистрякова, М. П. Бутка, В. М. Гейця, М. В. Грязева, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, Г. М. Калетніка, В. І. Карамушка, Я. Б. Олійника, А. Г. Мазура, Г. Б. Марушевського, Л. Г. Мельник, О. М. Навелєва, В. І. Пили, Д. А. Палехова, Л. Г. Руденка, А. П. Садовенка, Л. Г. Чернюк, М. А. Шмідта, А. Г. Шапаря, О. В. Яценка та ін. Науковці досліджували питання сутності та характеристик цього явища, категоріальний апарат, формували підходи до оцінювання стану сталого розвитку регіонів тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Але, не дивлячись на високий рівень теоретичних розробок, практичну цінність наукового доробку вітчизняних вчених у питаннях сталого розвитку необхідно наголосити, що засади сталого розвитку в Україні на рівні її регіонів з урахуванням інституціональних змін у напрямі фіскальної децентралізації залишаються недостатньо розробленими, що вимагає подальших досліджень.

Метою даної статті є визначення фіскальних стимулів та мотивів як складових забезпечення сталого розвитку регіонів. Для вирішення поставленої мети було поставлено такі завдання: з'ясовано своєчасність застосування інструментів фіскального мотивування господарських суб'єктів регіонів для забезпечення сталого розвитку регіонів; досліджено та запропоновано заходи щодо екологічного податку як одного із мотиваційних стимуляторів сталого розвитку регіонів; обґрунтовано ефективність диференціації ставок прямих податків як засобу фіскальної мотивації.

Результати дослідження. Сталий розвиток регіонів вимагає більш детального дослідження не тільки економічних аспектів впливу фіскальних мотивацій, а також більш комплексного аналізу фіскальної складової як одного із ключових елементів забезпечення протікання процесів сталого розвитку.

Сама по собі концепція сталого розвитку зародилася наприкінці минулого століття і мала на меті забезпечення керованості процесів розвитку та підвищення свідомості людства щодо незворотності певних негативних наслідків технологічного прогресу. З часом концепція набула вигляду конкретних цілей та напрямків державної політики щодо вироблення та реалізації комплексних рішень найбільш гострих соціальних, екологічних та економічних проблем. В умовах процесів фіскальної децентралізації, розпочатої в Україні, на наш погляд, доцільно розглядати питання фіскального стимулювання саме у розрізі питань сталого розвитку регіонів. Адже окрім аналізу питання з погляду процесів регіоналізації це дозволяє також зацентрувати увагу на довгострокових цілях регіонального розвитку, які крім економічного наповнені ціннісним змістом.

Потужним інструментом впливу на процеси сталого розвитку регіонів виступають фіскальні стимули, що сприяють формуванню сприятливого середовища суб'єктів господарювання в регіонах. Фіскальні стимули є універсальним регуляторним інструментом, особливості та характер впливу якого можуть варіюватися в залежності від кінцевої мети та з огляду на поточний стан ринкової кон'юнктури [9, с. 27]. Традиційною формою застосування даного інструменту є надання податкових пільг у вигляді зміни розмірів елементів податку, що прямо впливають на кінцевий обсяг податкових зобов'язань.

Потрібно зазначити, що окремі податкові інструменти такі, як: податкові надходження, податкові пільги, преференції, податкові канікули, податкові кредити,

податкові знижки та інші можуть використовуватися в межах створених на визначених територіях особливих митних режимів, а також особливих бюджетних, міжбюджетних, валютних, інвестиційно-інноваційних режимів, особливих режимів адміністрування ресурсних платежів за користування землею, іншими природними ресурсами та корисними копалинами, особливих режимів ціноутворення тощо [2, с. 183; 4, с. 40; 8, с. 165].

Розглянемо більш детально сучасні інструменти фіскального стимулювання господарських суб'єктів регіонів, у тому числі тих, що були успішно апробовані провідними країнами світу. Зазначимо, що розгляд відповідного інструментарію здійснено нерозривно з ключовими цілями сталого розвитку, сприяння реалізації яких може бути забезпечене за рахунок застосування заходів фіскального стимулювання.

Одним із сучасних засобів фіскальної мотивації, що активно використовується у розвинених країнах світу та потребує істотного реформування у вітчизняному правовому полі є фіскальна мотивація до екологізації бізнес-середовища регіонів. Дана система, зазвичай, передбачає надання спеціальних пільг для суб'єктів господарювання регіонів з розробки та надання послуг, пов'язаних із ресурсозбереженням або переробкою відходів, виробникам органічної продукції, пільговий режим для «зелених» інвестицій тощо.

Зміст її полягає у зниженні чи анулюванні певних соціальних податків з одночасним введенням нових податків, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, завдяки розширенню бази екологічного оподаткування, але без збільшення загального податкового навантаження [6, с. 61; 7, с. 59].

Отже, одним із фіскальних засобів, націлених на зміну підходів щодо організації процесу виробництва та підприємницької діяльності у напрямку сталого розвитку, є екологічні податки. Даний вид податкових зборів попри вкрай обмежену представленість у вітчизняному законодавстві, широко використовується у фіскальній практиці розвинутих країн. Головною проблемою існуючого законодавчого закріплення екологічних податків в Україні є відсутність стимулюючої складової, що передбачала б формування системи економічних мотивів та винагород. Такими стимулами може бути надання пільг та субсидування виробників органічних продуктів харчування, підприємств, що спеціалізуються на переробці вторинної сировини, компаній, що впроваджують ресурсозберігаючі технології та технології безвідходного виробництва.

Екологічні податки все ширше використовуються для впливу на поведінку господарюючих суб'єктів, оскільки ці податки приносять дохід, який згодом використовується для створення програм, спрямованих на сприяння подальшому розвитку охорони навколишнього середовища. Основна мета запровадження екологічних податків і платежів полягає не у фіскальній спрямованості, тобто не стільки у поповненні бюджетів різних рівнів, скільки в стимулюванні платників податків до бережного ставлення до навколишнього середовища та ресурсозбереження, що, у свою чергу, відповідає найнагальнішим завданням сталого розвитку [5, с. 133].

З огляду на рівень економічного розвитку України доцільним видається поступове збільшення ставок екологічних податків, яке повинно бути підкріплено проведенням ретельних наукових досліджень і оцінки впливу попереднього підвищення ставок екологічних податків на діяльність як промислових підприємств країни (основних забруднювачів) так і на обсяги викидів забруднюючих речовин, рівень безробіття і захворюваності, викликані забрудненням навколишнього природного середовища [3, с. 45].

Реалізація запропонованих заходів органічно поєднується з ключовими цілями сталого розвитку, такими як: «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості і екологічної стійкості міст і населених пунктів», «Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва» та «Вжиття термінових заходів з боротьби зі зміною клімату і його наслідками».

Більш традиційним, але не менш ефективним засобом фіскальної мотивації, який поки що не знайшов практичного застосування в українській податковій системі є диференціація ставок прямих податків. Це дозволить більш рівномірно та справедливо розподілити податкове навантаження серед економічних суб'єктів відповідно до встановлених цілей. Слід зазначити, що цілями державної фіскальної політики має стати формування податкової системи, орієнтованої не на «механічне» стягнення коштів, а на наділення існуючих зборів та платежів стимулюючим складником.

Ефективним засобом може стати запровадження вже згаданої системи податкових знижок та податкових кредитів на оподаткований дохід або прибуток підприємства, реінвестований у інноваційний розвиток в рамках визначених законом пріоритетів.

Дані заходи фіскального стимулювання позитивно впливають на динаміку процесів сталого розвитку в контексті виконання наступних цілей: «Сприяння поступовому, всеохоплюючому і стійкому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній роботі для всіх», «Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеосяжній та стійкій індустріалізації та інноваціям».

Висновки. В результаті проведеного дослідження було здійснено аналіз перспектив застосування інструментів фіскального стимулювання з метою поглиблення процесів сталого розвитку та економічного зростання на регіональному рівні. Динамізм сучасних суспільно-економічних процесів об'єктивно обумовлює необхідність орієнтації фіскальної політики на формування системи стимулювання, яка б окрім оптимізації податкоспроможності конкретних суб'єктів забезпечила б активізацію інноваційно-інвестиційних процесів у пріоритетних галузях економіки. Окрім того, одним із завдань державного регулювання є оцінка довгострокових ризиків та вироблення відповідних шляхів їх мінімізації. Саме тому актуалізується питання забезпечення сталого розвитку регіонів у рамках, сформульованими міжнародним науковим співтовариством цілей. При цьому, застосування засобів фіскального стимулювання є важливим елементом в контексті реалізації політики сталого розвитку шляхом створення необхідних організаційно-економічних та екологічних передумов.

Список використаних джерел:

1. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти / Міжнародна рада з науки (ICSU) та ін. ; наук. кер. проекту М.З. Згуровський : монограф. К. : НТУУ «КПІ», – 2012. – 312 с.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів: монографія / О. Д. Василик. – К. : НІОС. – 2000. – 284 с.
3. Гаркушенко О. Н. Состояние и перспективы применения экологических налогов в Украине / О. Н. Гаркушенко // Экономика промышленности. – 2013. – №3. – С. 37–46.
4. Герчаківський С. Д. Парадигма регіональної фіскальної політики в контексті територіального розвитку / С. Д. Герчаківський // Фінансова політика. – 2009. – №1. – С. 35–43.
5. Гражданкина О. А. Экологические налоги в странах европейского союза / О. А. Гражданкина, В. А. Гражданкин, Л. И. Киреева, С. В. Шапошникова // Экономика АПК. – 2013. – №6. – С. 130–133.
6. Кузькін Є. Ю. Ключові проблеми формування фіскальної спроможності місцевих бюджетів / Є. Ю. Кузькін // Наукові праці НДФІ. – 2016. – №. 1. – С. 53–67.
7. Поліщук В. Г. Перспективи податкового стимулювання сталого розвитку регіонів України / В. Г. Поліщук // Економіка та держава. – 2010. – № 4. – С. 59–61.
8. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / С. О. Тульчинська. – К. : НТУУ «КПІ», – 2009. – 488 с.
9. Тульчинська С. О. Перспективи та домінуючі фактори розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України : монографія / С. О. Тульчинська. – Херсон : Ви-во «ПП Вишемирський В.С.», – 2014. – 210 с.

References

1. Zghurovs'kyj, M.Z. ta in. (2012), *Analiz staloho rozvytku: hlobal'nyj i rehional'nyj konteksty*. [Analysis of Sustainable Development: Global and Regional Contexts], NTUU «KPI», Kyiv, Ukraine.
2. Vasylyk, O.D. (2000), *Teoriia finansiv: monohrafiia*. [Theory of Finance], NIOS, Kyiv, Ukraine.
3. Garkushenko, O.N. (2013), "The state and prospects of application of environmental taxes in Ukraine", *Jekonomika promyshlennosti*, vol. 3, pp. 37-46.
4. Herchakivs'kyj, S.D. (2009), "Paradyhma rehional'noi fiskal'noi polityky v context terytorial'noho rozvytku", *Finanova polityka*, vol. 1, pp. 35-43.

5. Grazhdankina, O.A., Grazhdankin, V.A., Kirkeeva, L.I. and Shaposhnikova, S.V. (2013), "Environmental taxes in the countries of the European Union", *Jekonomika APK*, vol. 6, pp. 130-133.
6. Kuz'kin, Ye.Yu. (2016), "Kliuchovi problemy formuvannia fiskal'noi spromozhnosti mistsevykh biudzhetiv", *Naukovi pratsi NDFI*, vol. 1, pp. 53-67.
7. Polishchuk, V.G. (2010), "Perspectives of tax incentives for the sustainable development of Ukrainian regions", *Economy and the state*, vol. 4, pp. 59-61.
8. Tul'chyns'ka, S.O. (2009), *Intelektual'no-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty*. [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects], NTUU «KPI», Kyiv, Ukraine.
9. Tul'chyns'ka, S.O. (2014), *Perspektyvy ta dominanty rozvytku intelektual'no-innovatsijnoi systemy rehioniv Ukrainy*. [Perspectives and domains of development of the intellectual-innovative system of regions of Ukraine], «PP Vyshemyrs'kyj V.S.», Kherson, Ukraine.

Key words: sustainable development, region, fiscal stimulus, fiscal motivation, fiscal decentralization, taxes, tax instruments.

Ключові слова: сталий розвиток, регіон, фіскальні стимули, фіскальна мотивація, фіскальна децентралізація, податки, податкові інструменти.

Ключевые слова: устойчивое развитие, регион, фискальные стимулы, фискальная мотивация, фискальная децентрализация, налоги, налоговые инструменты.

Рецензент: Тульчинська Світлана Олександрівна, професор кафедри економіки і підприємництва НТУУ "КПІ", доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат системою: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8619580>